Родната къща на Славейков в Трявна

ЕДНА ВЕЧЕР В „БЪЛГАРИЯ"

Пенчо обичаше да се отбива и понякога да вечеря в ресторант „България" — в началото на ул. „Аксаков", на ъгъла срещу Военното министерство. — Този ресторант сега е напълно разрушен от въздушните нападения. Той беше тогава най-добрия ресторант в София. 1898-9, 900-901-2. Държеше го един чужденец, Смолницки; готвеше сама г-жа Смолницка.

Една вечер бяхме само двама. Вътре в градинката. Пенчо беше в особено добро настроение. И тази вечер аз имах рядкото щастие да чуя — сам Пенчо да ми прочете свои стихотворения. Стихотворения, които щяха да влязат в предстоящата книжка на „Мисъл."

Пенчо затруднено говореше; както затруднено ходеше — все с помощта на бастун; както и затруднено пишеше: взимаше в ръката си една тежичка металическа хватка, в която имаше вставена писалка и така пишеше. (Една лудория на юношеските години, едно приятно подрямване върху кристално легло, на пързалката — беше посхванало немирните стави... за да окрили духа). — Той говореше малко затруднено. Но тази вечер, когато почна да чете своите стихотворения... езикът беше напълно свободен: духът беше подчинил тялото.

Пенчо имаше особено приятен тембър на гласа. Не съм чувал друг да чете тъй хубаво *стихотворения, както него. (Четеше много хубаво своите стихотворения и Кирил Христов, но у него се чувствуваше твърде много ритъмът).* Прочее, когато Пенчо четеше, аз не чувах думи — аз виждах пред мене направо картина, и тази картина имаше душа, и тази душа взимаше моята.

Когато той спря да чете, аз не можах да кажа нищо. Аз го само гледах. Пенчо ме разбра — и сложи своята топла ръка на масата върху моята.

Стихотворенията бяха в коректура. Втора, а може би трета. — Нямаше поправки на букви. Имаше разместени думи, имаше заменени едни стихове с други, а цял един куплет беше заличен с кръст и на мястото му поставен нов.

Аз загледах сложените на масата коректури и помолих:

— Дайте ми после тези коректури!

— Ще ти ги дам — да ги поразгледаш и да ти служат за пример, как трябва да работи писателят.

Редактор на „Мисъл" беше д-р Кръстев. Но ни едно стихотворение, нито един разказ не влизаше в списанието, докато за него не кажеше „Да!"— Пенчо.

Имах случай да видя у него разказ на Петко Тодоров, пратен от чужбина за „Мисъл". Целият беше изпъстрен от ръката на Пенчо преди да бъде даден в печатницата.

— Не се ли сърди авторът?

— Напротив, благодари.

Същата участ има и един мой разказ, преди да влезе в „Мисъл". И аз бях доволен.

А еднъж заведох у Пенчо един мой състудент — да му прочете стихотворенията си и да чуе за тях мнението на поета.

Пенчо живееше в тяхната стара къща на днешния площад „Славейков", срещу сегашното здание на Алианс франсез. Едноетажна къща в дълбочината на голям двор. Вероятно тя и днес живее зад високите кооперации.

Заварихме поета в градината, под дърветата. Трябва да беше през пролетта.

Пенчо изслуша внимателно стихотворенията, после каза:

— Ще ги оставите да прележат няколко дена, после ще поработите над тях, ще ги препишете и пак ще ги оставите да прележат. И пак ще ги прегледате и препишете! Три пъти. А ако можете три пъти по три — още по-добре.

Младият поет се почувствува засегнат:

— Ами какво ще стане с вдъхновението, с което са писани — възрази той.

Пенчо сериозно му отговори:

— Вдъхновението ли? Вдъхновението ще посети истинския поет и девеття пъти.

Н. Г. Данчов

СЛАВЕЙКОВ В РИМ

от

К. Мих. Георгиев

Два твърде интерсни, но също така противоположни образа на големия поет са се запечатили в паметта ми: единият, под нашето небе, който познавам още от юношеството си, замислен и съсредоточен в себе си; а другият, който знах от Рим, повече мил, повече спокоен, въпреки известни лишения и страдания.

Този именно твърде приветлив образ на Пенчо Славейков, под чужди небосводи, край Тибър, ме кара често за си припомням и за необикновено благия по своя натюрел негов баща Петко Р. Славейков, когото помня от момчешките си години. Какъв симпатичен и весел шегобиец беше той! Колко хубаво и сладко ту по-тихичко, ту по-високо говореше този млад старец!

Наистина имаше много нюанси от усмивките и сладкоречието на Пенчо Славейков в Рим, които сякаш призоваваха пред събеседника му сянката на стария голям поет и народен деец.

Пенчо Славейков за когото се знае, че беше на времето огорчен от известни прояви на тогавашната действителност в отечеството му, се отправи подобно на други велики поети, като Байрон и Гьоте, към „вечния град", изпълнен с толкова паметници от различни цивилизации. Там го срещнах през началото на януари 1912 год., след един промеждутък от 2—3 години. Той беше заедно със своята извънредно скъпа другарка, поетесата Мара Белчева. Действително тя беше най-нежна другарка и истинска радост за неговата благородна душа. Тяхната дружба беше създадена от светли чувства на нежно приятелство и възвишена поезия.

Аз познавах Мара Белчева още от детинството си, покрай своите родители. На времето, особено приживе на съпруга ѝ Христо Белчев, който не беше само държавник, но и писател, тази щастлива дарба дохождаше често на събранията на писателите, които ставаха в къщата на Михалаки Георгиев. По-късно, няколко години след като овдовя, съвсем млада още, замина, по съвета на родителите си, да следва литература в Женева, тъй като винаги се интересуваше от поезия, за което впрочем всички, които я познаваха намираха, че има несъмнена дарба.

А след завръщането си от Швейцария, тя беше вече истинска литераторка и като такава направи силно впечатление на Пенчо Славейков: защото той, който тъй много обичаше хармонията, беше възхитен от факта, че благородството и културността на тази дама съответствуват на нейната рядка красота и необикновена очарователност. Както нейните очи, така също и мелодичният ѝ глас извикваха в обществото очарование.

При това нейните изтънчени и същевременно непринудени маниери, както и богатата ѝ култура, биваха веднага забелязвани и таксувани с най-ласкави преценки.

Обаче не бива да се отмине обстоятелството, че Пенчо Славейков, големият поет, надникна веднага в поезията на Мара Белчева и разбра, че тази поезия е един израз на нейната изстрадала душа, на нейния изстрадал живот и че това изкуство е за нея пътеводна звезда.

От друга страна Пенчо Славейков беше очарован, че Мара Белчева не четеше само в оригинал, както френски, така и немски най-забележителни творби, но ги и разбираше правилно.

Разговорите, които се водеха особено в Италия между поета и поетесата, бяха интересни и напълно в стил и добър тон. Всякога можеше едно трето лице да констатира, че това са две твърде много издигнати по дух и култура същества. Всеки, който се доближаваше до тях, биваше веднага овладян от чувства на уважение и симпатии към тях.

Няма никакво съмнение, че приятният мек климат на Рим, голямото изкуство там на всяка стъпка и възнебното, денем и нощем, римско небе, а също тъй и постоянно приятните, усмихнатите лица на хората в градините, по улиците и локалите, да, всичко това е дало своето най-благотворно отражение върху настроението и светогледа на поета.

Колко често и от сърце се смееше той и радваше, когато при разходките му с поетесата във Вилла Боргезе, на Пинчо или другаде, момиченца или момченца в селска носия им поднасяха вехливо цветя, или когато долавяше леещи гласове и сладки тонове от китари и мандолини, край палмите и кипарисите...

Безспорно Рим, градът на душата, беше значително освежил, ободрил и направил жизнерадостен поета.

Но ефектът, без участието на поетесата Мара Белчева нямаше, все пак, да бъде тъй голям, или тъй бляскав. Това личеше впрочем от дългата, предварителна и методична подготовка от нейна страна.

Поетът разбираше това може би най-добре, защото даваше при различни случаи да се констатира неговата нежна признателност към скъпата му другарка. Колко прав е Волтер като говори за мисията на красивите и интелигентни жени: да влияят благотворно върху мъжете, върху суровостта им.

През месеците януари, февруари и началото на март на 1912 год. аз се срешах почти всекидневно с нашия голям поет в Рим, където той остави отлични спомени. Обикновено се срещахме след обяд във Вилла Боргезе или в прочутото кафене „Араньо", понякога в историческото вековно кафе „Греко", а от време на време и в самата наша легация, където тогавашният ни пълномощник, Димитър Ризов и неговата съпруга, канеха често българската колония, начело с поета и поетесата.

Навсякъде, където се срещах с тях, разговорите, които те водеха, оставаха запечатани в паметта ми.

Темите бяха, не рядко, от актуален характер, обаче изобщо над тях господствуваше изкуството и историята. За музика, за живопис и за цветята започваше почти винаги да говори Мара Белчева. Но скоро подир това се намесваше в разговора поетът и се спираше главно над отделни творби. За скулптурата, за Микел Анжело специално, подемаше поетът да разправя. Микел Анжело и Леонардо да Винчи, както Рафаел и Тициан, го интересуваха не по-малко от самия Данте.

В същност върху поезията Пенчо Славейков обичаше наймного да говори на Пинчо, гледаш към далечините, които се разтварят там пред погледа. Но не по-малко за възвишена поезия разправяше и в жилището си.

Да, за такава поезия мислеше и мечтаеше Пенчо Славейков, който остави едно голямо богатство в съкровищницата на българската литература. Той работи до последния си дъх в това направление и в тъй живописното Комо, над което се издига величествено Монте Олимпино.

Петко Р. Славейков

ЕДНА ДРУЖБА

Няма нищо по-обикновено от това: дружба между мъж и жена.

И все пак някои обикновени неща понякога се струват на хората някакси по-необикновени. Или по-точно — някои обикновени неща хората отделят от обикновените, та те изглеждат някак по-особени. Тъкмо защото са ги отделили от другите. И все пак, това не ще е случайно.

Когато в своите скитания по частни и общи работи П. Р. Славейков е отивал в Севлиево, понякога (както и другаде) водил и своя палав син Пенчо. Отсядал обикновено в дома на приятеля си Иван Ангелов, севлиевски търговец и местен деец по народните работи. И в широкия двор Пенчо играел с Мария, по-малка с две години от него, дъщеря на същия този бащин му приятел.

По-късно палавият Пенчо учел в Пловдивската гимназия, но не я довършва, защото го сковава две години на легло паралич.

Мария учи в Търновското класно училище. После във Виена.

1903 година. Пенчо Славейков е вече известен поет. Мара Белчева отдавна е загубила своя съпруг, улучен от куршум, не към него отправен. Учила е след това литература в Женева. Сигурно литературните интереси не ще са били само под влияние на покойния ѝ съпруг, поет на времето си. Но за жената тогава у нас е било още чуждо литературното поприще.

През тази година Пенчо Славейков и Мара Белчева отново се запознават. Един зрял мъж с патерица — муден на вървеж и муден в говор. И една зряла жена — рядка красавица в очите на своите съвременници.

..... Мъжът с патерицата слиза по стълбата като се придържа о перилата. Красивата жена следва неговото мудно слизане. С никика, що е създал у него недъгът, той се подпира на ръката ѝ. Те са на последната площадка. Мъжът благодари. Очите им се срещат: „Мога ли да се облегна на ръката Ви?" — въпросът има вече друг смисъл. Погледът на жената отговаря.

И от този ден започва дружбата им. Това е през лятото. На Нова година Пенчо ѝ праща като писмо „Псалом на поета". А едно писмо до нея от 1911 год. той завършва: „Целуни и отнеми скуката от тоя, който и подир осем години те обича, както и в първия ден." А една година по-късно тя затваря очите му.

През тези девет години Славейков написва най-зрелите си работи. През тези девет години той упорито се бори и със своята болест — диря лек и при специалисти в Париж

Мара Белчева

През тези девет години той се сврзва с много видни на времето мъже на словото — и у нас и на чужбина. Това е времето и на четворката д-р Кръстев, Славейков, Тодоров и Яворов.

И във всичко от живота му е съпричастна Мара Белчева. С нея споделя той всичките си поетически замисли. На нея първо чете всеки написан стих. До нея той адресира впечатленията си от Македония, когато в 1908 година по време на Хуриета, като директор на Народния театър, обикаля с трупа по-големите градове на Тракия и Македония. И впечатленията си от Русия, дето ходи през 1909 година по време на Гоголевите тържества.

Тя се грижи за него през последните му дни, когато в Италия, въпреки забраната на лекарите, той упорито работи над „Кървава песен" и, предусещайки скорошния си край, нахвърля плана на недопетите песни, като се теши с мисълта, че някой след него, както Гундоличевия Осман, ще довърши „Кървава песен".

След смъртта му тя сътрудничи на неговите приятели у нас и в чужбина, — които полагат грижи за литературното му наследство. Особено на Георг Адам.

През 1922 година стъкмява голяма антология от негови песни, като я придружава с обширен предговор.

Чела е сказки върху творчеството му. Печатала е кратки спомени за него и другарите му от четворката.

През деветте години на дружбата започва да пише и Мара Белчева. По настояване на Славейков започва превода на „Тъй рече Заратустра", който довършва и печата след смъртта му.

В много от песните ѝ е намерила израз пречистената ѝ скръб по изгубения другар.

Наистина, какво особено в дружбата им? Може би това, че тази дружба им е помагала за растат. Но без това никоя дружба не е дружба.

Боян Магът

ПЕНЧО СЛАВЕЙКОВ ЗА ХАЙНЕ

Хайне е живял вечно изгнаник, — и когато, едно време още, е бил дома си, между свои. Такава е съдбата на всички пакостници, чийто безпокоен дух ги издига до висината, наречена Нещастие на щастливите. Навярно, неговия палестински прадядо ще е Ахасфер, онзи който изхока Христа и спечели вечност. Наистина, най-тежката вечност, в която човек трябва жив да живее. И макар че правнукът нежив живее в своята вечност, аз мисля — нему никак не е полеко от това. Но в тая вечност Хайне си помагя с шегата, която приживе тъй му е помагала — когато той се намирал натясно.

Шега е неговия живот — и една жестока борба со смъртта. В тази борба Хайне си е послужил с две оръжия, когато с което му е прилегнело, — чиличена воля и гъвка поезия. Нима не е воля, у тоя корен в безволие човек, половиния си живот за лежиш на легло, безпомощен физически, болър духом, отчужден от живота, и все пак в име негово държаш перото в ръка: — и когато до главата ти стои една жена, хубава, здрава — твоята жена — една капризна французкиня, която ти едно време си купил с пари — за я милваш и биеш, а сега не можеш вече да правиш ни едното ни другото! Sapristi, то е нещо жестоко: но по-жестоко е може би, когато тя не е до главата ти, или поне в стаята, и ти не знаеш, но подозираш, де се бави и кой се увърта около ѝ! Поезията, само поезията, спасява в тия минути — и молива драши вече на бялата хартия: „Аз имах някога тъй дивен роден [illegible]. Там дъбовете растяха тъй високо, теменужките кротко привождаха челца. То беше само сън. Целуваше ме немски то, говореше ми немски (кой би повярвал, как сладко звучеще) думата: „Обичам те!" „То беше сън" И ето, жената иде, влиза в стаята. Но той чува само кръшния ѝ глас, а за да я види, да се увери, дали не го лъже ухото, оставя молива настрана, и с двата си [illegible] пръста подига парализираната си клепка да я погледне, — защото само така той може да я види. Дори песните си той пише по омировски, на сляпо. Ето, това е трагедията на един весел човек, когото мразят и ония, които го обичат, — и който е бил болен, когато е бил здрав и здрав — когато е боледувал. Чудно противоречие, наистина, нали? В природата и в човешката, всичко става, всичко е възможно. Защото природата не е учебник по логика. И остава на ограничеността да си мисли щото ѝ е угодно. Онзи, който носи товара на нейните решения, чувствува, че тъй трябва да бъде, че иначе не може да бъде, че в това има пръст Онзи, който е баща на всички съдби, и той върви по неговата воля. С въздишка върви, и пак не спира; че има едно безкрайно удовлетворение и радост-тъга да знаеш, че си носител на решение на съдбата, и че не си херой на малодушието — да си пробиеш челото с куршум. Поставен до стената от живота, от неговите безброй малки и големи въпроси, и Хайне често се е запитвал: „Сега къде?" И на това е отговарял с песни, само с песни, както само е достойно за един в тая работа майстор par excellence: „Къде ли ще бъде някога последното място на почивка за уморения в пътя на живота? Под палмите на юг нейде? Под липите на Рейн? Дали чужда ръка ще ме зарови бозна де в някоя пустиня? Или ще отдъхна аз на брега на някое море? Все едно! Дето и да било, божието небо ще е над мен, и като надгробни кандила ще трептят над мене звездиците" Аз бях щастлив да видя мястото, дето той правнук на Ахасфера почива — в парижките гробища на Монмартър, — и нещастен да не намеря никъде в родния му край паметник за него. Не се отбих и във вилата на германския император в Корфу, единствено защото тоя цар с нецарствен дух е изхвърлил статуята на бедния Хайнрих из нея, и тая вила сега е осиротяла от една слава, обезчестена от един прусашки ботуш. Паметници на Хайне има и на други места — чак и там нейде по Америка. Няма ги само у дома му. Но там има друг един паметник — сам-саменичък Хайне. То е една посмъртна хайневска шега, че той е умрял в Париж: та той е жив още в своя роден край: и да иска да умре там, не би могъл, нито сам, нито с помощта на деветдесет пруски крале и още деветдесет професора по литература из немските университети. Него са зели под защита всички, които любят, пеят и бленуват — а това е целия немски народ, който може би не е виждал ни образа на Хайне, ни неговата **Книга на песните**, но я знай наизуст и я пей, и плаче и се смей с нея... И защо мразят поета, който всички е обичал? Защото по божия отсъда, той се е родил евреин. Всички други причини, които се пишат и говорят, са измислица.

Измислици и патриотизъм. И немския патриотизъм, не само нашия, не е цвете за мирисане. Не е дори цвете, а кисело зеле — шовинизъм. Тоя шовинизъм не позволява да се каже нищо зло за Немско и нещо немско. Смей се, колкото ти е воля — но невинно: смей се — на готвачките, на студентите, на ловджиите, на подпоручиците, на старите вуйчовци и лели, на младите братовчели и пъдпъдъчета, но по-нататък, пази боже! Щом се до-